

Základní pojmy hinduismu (sanskrt)

- **Átman** (též **Átma**)
  - duchovní podstata každého jedince (já, duše, nitro) je spjata s nejvyšší energií brahma, z níž pochází a do níž se usiluje navrátit (každá duše je součástí boha)
  - na rozdíl od těla je tato duchovní podstata nezrozená, nehmatatelná, nezničitelná a nepoznatelná smysly
  - skrytý pozorovatel našeho žití v hmotném světě
  - je tím jediným, co po smrti těla přetrvává, co nás provází všemi životy (znova a znova se s námi rodí do každého dalšího žití)
  - jsou v něm přítomny vzpomínky na všechny naše předchozí životy
  - je v každém živém tvorů, rostlině i předmětu

- *Upanišady* pro něj mají mnoho přirovnání:
  - vnitřní plamen hořící v našem duchovním srdci, jenž nevydává žádný dým
  - je menší než nejmenší částička na světě a zároveň větší než vše, co existuje
  - je jako kapka vody a brahma (bůh) je dešťový mrak, z něhož se oddělí kapka (duše) a stane se individuální entitou, oddělenou od svého zdroje, nicméně téže podstaty, na zemi pak žije vlastní osud – vsákne se do půdy nebo ji řeka odnese do moře, jako pára se vrátí, odkud přišla, a spojí se se svým zdrojem, viz např. úvod Goethovy básně *Zpěv duchů nad vodami*:

Je duše lidská tak jako voda:
z nebe se snáší, k nebi se zvedá
a znovu dolů zas musí k zemi
věčnou změnou.

(přel. O. Fischer)

- Átman je neposkvrněný a takový zůstává, i kdyby se člověk během daného vtělení provinil sebevíc (je to část brahma, bůh je přítomen v každém z nás, jak ostatně zdůrazňoval i Kristus: „*Království boží je ve vás.*“)
- zůstává neposkvrněný po celý koloběh všech životů dané bytosti, neboť je božské podstaty – je součástí boha, nejde ho spatřit ani ucítit, jen poznat dosažením skutečného poznání, které člověk může dosáhnout meditací či jógou
- **Dharma** (tj. „povinnost“)
  - povinnost každého člověka žít svůj život správným způsobem
  - pro každého člověka je různá (závisí na jeho schopnostech dosažených v předchozích vtěleních a na podmínkách, v nichž se narodil)
  - pojem znamená také spravedlnost a řád světa
  - bůh Višnu se ve svých vtěleních (tzv. avatárech) občas inkarnuje na zemi, aby pomohl dharmu opět nastolit

- **Májá** (tj. „klam, iluze, přelud“)
  - klam v podobě tvarů a jmen
  - hinduističtí učenci tímto pojmem označují to, co je považováno za skutečnost, ač se jedná jen o iluzi (sen, závoj)
  - tuto iluzi vytvořil **Brahma**, o její chod se stará udržovatel **Višnu**, iluzí a přeludem je náš vjem hmotného světa, který považujeme za skutečný
  - existují 2 světy – klamný nižší (májá) a skutečný vyšší
  - ten, komu se neotevřelo vědomí, vnímá pouze nižší svět hmoty, kdo v meditacích a józe prohlédl „mlžným závojem přeludu“, spatří jediný opravdový svět: nehmotný
  - viz antika: **Platón** (přírovnání o jeskyni coby světa stínů) a **Hérakleitos** (neustále plynoucí říční vody)
  - viz indické podobenství o mudrci a tajemství máji

- **Sansára/samsára** (tj. „kruh bytí“)
  - víra v neustálý cyklus znovuzrození (společné pro hinduisty, buddhisty i džinisty)
  - po skončení každého života se bytosti rodí do dalšího života – jsou reinkarnováni
  - forma každého následného života závisí na tom, jak dotyčný prožil svůj předchozí život (vyplývá z činů, které vykonal v předchozích životech ať coby rostlina, zvíře nebo člověk)
  - za nejvýznamnější se považuje znovuzrození do lidské bytosti, protože dobrou karmu můžeme shromažďovat jen v této formě, navíc jen v podobě člověka se lze z neustálého koloběhu vymanit, pokud překonáme nevědomost a vášně
  - i křesťanství mělo původně víru v reinkarnaci duší – ale na **2. konstantinopolském koncilu** roku **553** byly z Bible všechny zmínky o reinkarnaci odstraněny (byzantský císař **Justinián I.**)

- **Karma**

- zákon spontánní spravedlnosti (tzv. karmický soud)
- všechny činy, které dotyčný během života vykonal, vytváří jeho karmu: kdo páchá špatné skutky, jeho átman se v dalším životě rodí v nižší životní formě (třeba jako zvíře nebo člověk na nižším stupni společenské hierarchie)
- za každý čin náleží adekvátní odměna, nebo trest (příčina-následek)
- všechny naše radosti i útrapy jsou důsledkem našich vlastních minulých činů – za vše si můžeme sami

- **Kálačakra**

- neúprosné kolo času (nehmotný kalendář)
- kála (čas, smrt), čakra (kolo)

- **Mókša**

- cíl těchto náboženství: vysvobození se ze sansáry (z cyklu neustálých smrtí a znovuzrození), oproštění se od neustálého utrpení znovuzrození díky osvobození átmana
- lze toho dosáhnout překonáním nevědomosti a vášní těla

- **Nirvána**

- „vyhasnutí šíravého ohně ega“ (je cestou zpět do nestvořeného a nezničitelného, odkud jsme všichni vzešli)
- podle Buddhy zničení žádosti, nenávisti, zaslepení

- **Jóga** (tj. nauka)

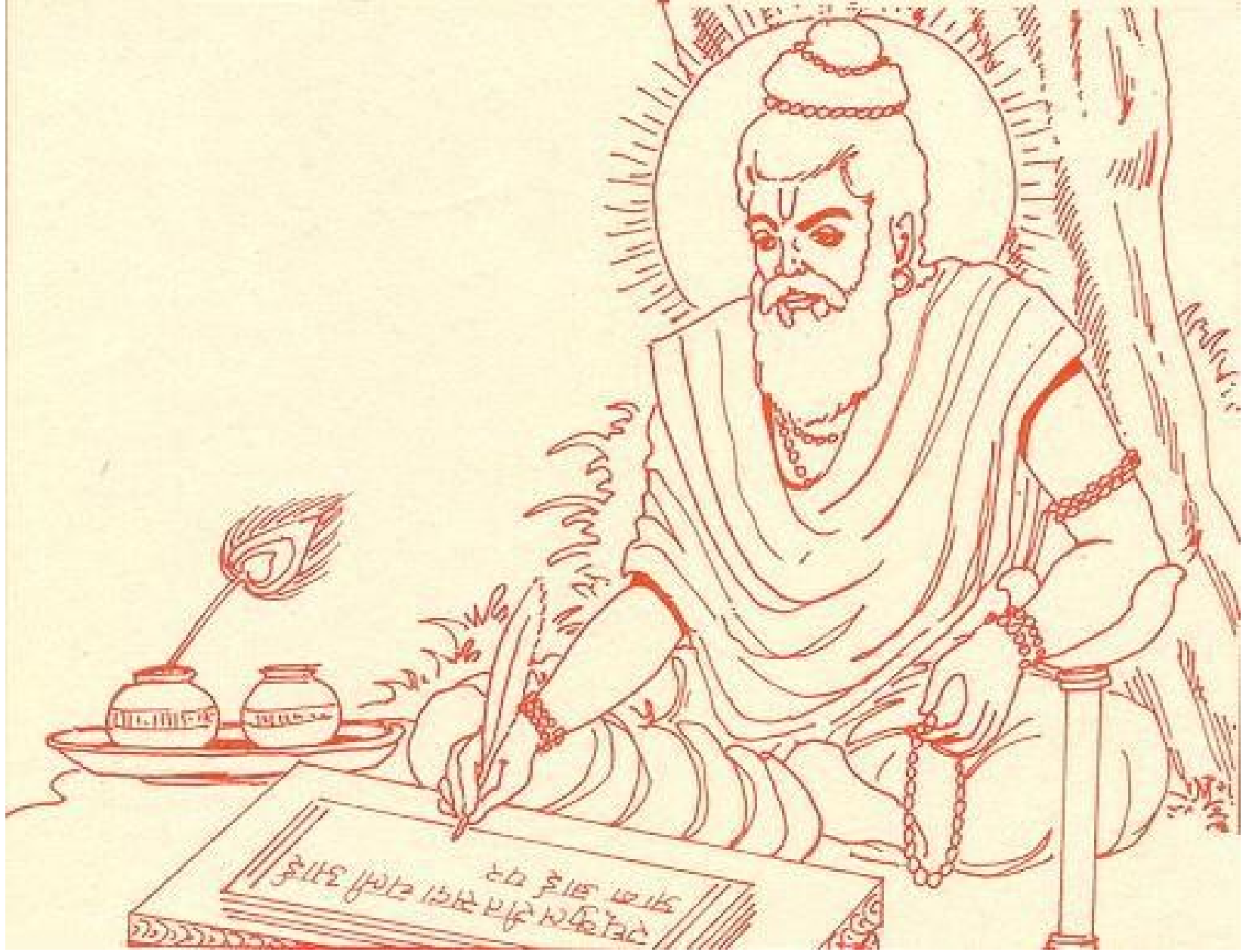
- nauka o vysvobození z pout hmotného světa
- kromě teorie nabízí i praktické návody, jak dosáhnout mókši, na Západě mylně ztotožňována se soustavou tělesných poloh (ásanů) hathajógy, jež jsou jen prostředky k vnitřní očištění a následnému prohlédnutí máji

ZDROJE HINDUISTICKÉ MYTOLOGIE

Posvátné texty:

- hinduismus nemá ústřední posvátnou knihu, spisů je několikero: texty védské a nevédské – ty védské tvoří ***védy, bráhmany, upanišady, purány***
- nejstarší spisy se nazývají **védy** (tj. vědění)
  - slovo pochází ze sanskrtského kořene „vid“ (vědění), v češtině lze akceptovat „véd“ i „véda“ (Indové termín používají jen v singuláru)
  - význam odpovídá našemu slovu „věda“ (zde znalost způsobů, jak uctívat bohy a jak je přimět k tomu, aby lidem neškodili)
  - podle hinduistické tradice byly tyto „posvátné znalosti“ sděleny lidem **Brahmou**, uspořádal je do 4 částí mudrc **Vjása** (bájný autor Mahábháraty)

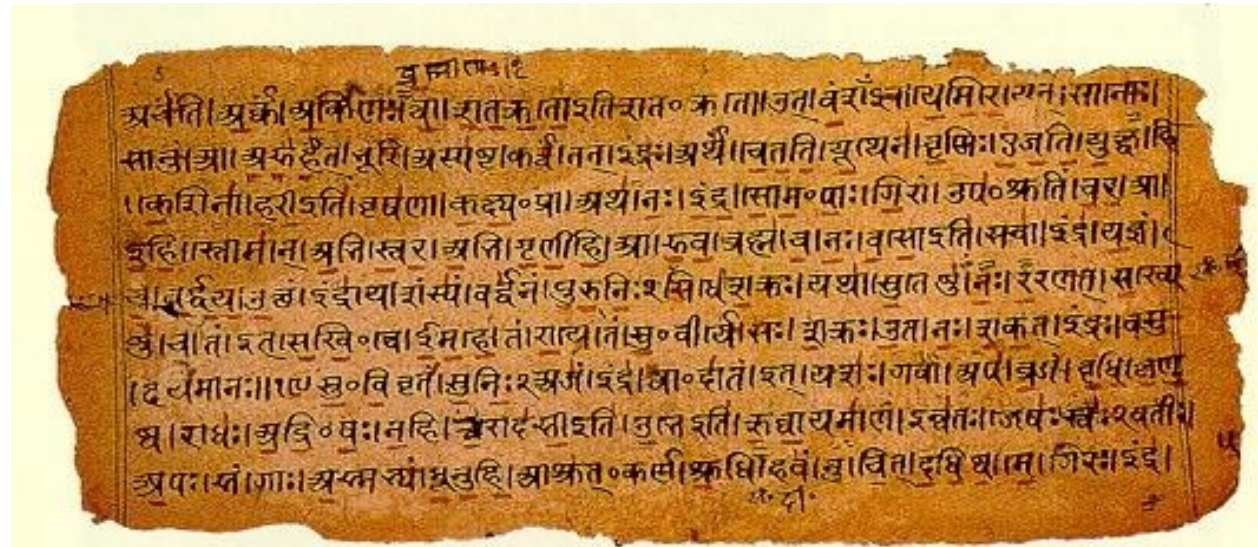
mudrc Vjása

- přechovávali je bráhmani a byly předávány ústně (z paměti) z pokolení na pokolení
- aby nedošlo ani k sebemenším změnám, vznikl důmyslný systém jejich uchování ústním podáním: védská metrika (díky ní se védské texty dochovaly až do svého písemného zaznamenání nezměněné)
- základním prvkem védského metra je počet slabik, základní metrickou jednotkou je stopa, uspořádání dalších prvků – přízvuk, cézura, kvantita, kadence – se řídí složitými pravidly, přičemž podstatou je střídání stejného počtu přízvučných a nepřízvučných slabik (překládá se volně volenými náhradními metry, která tomu kterému jazyku přiléhají nejlépe)
- základní soubor hinduistických posvátných spisů
- nejstarší indoevropské literární památky: vznikaly od blíže neurčité doby (přinejmenším od půlky 2. tisíciletí př.n.l.), teprve kolem 8. stol. př.n.l. začaly být zapisovány

- soubory obětních hymnů, písní, modliteb a poučení oslavujících božské bytosti
- psány ve verších starým védským dialektem (člověku znalého sanskrtu dnes nesrozumitelným)
  - **Rgvéda** obsahuje oslavné hymny, prosby a modlitby adresované mnoha božstvům, nejstarší literární dílo indoevropských jazyků!
  - **Jadžurvéda** obsahuje návody ke správnému provádění obětí, včetně příslušných obětních formulí
  - **Sámavéda** je jakýsi zpěvník s popisem melodického přednesu jednotlivých hymnů a modliteb (včetně uctívání sómové šťávy)
  - **Atharvavéda** obsahuje mantry coby zaříkadla, magické průpovědi a kletby (byla přidána k předchozí trojici později)
  - „5. védou“ bývá někdy nazýván epos **Mahábhárata**, jehož součástí je i **Bhagavadgíta** („Zpěv vznešeného“)

védy

- hlavní a nejstarší z nich je Rgvéda (tj. „*Píseň poznání*“)
  - antologie náboženské poezie opěvující hinduistická božstva sídlící na zemi, ve vodách, ve vzduchu, v podzemí i na nebesích
  - skládá se z 10 knih, obsahujících 1028 chvalozpěvů (byly přednášeny při obřadech) určených k poctě bohů, komponovaných minimálně už v 15. stol. př.n.l.
  - předávali je ústně **ršiové** (světci): sami neskládali chvalozpěvy véd, oni je „slyšeli“ (stejně jako je prý může uslyšet každý, kdo správně naslouchá), slyšeli rytmy, verše, rýmy, chvalozpěvy a slova bohů, zapamatovali si je a následně je zapsali

O stvoření světa (hymnus, *Rgvéda* 10.129)

Nebylo jsoucna ani nejsoucna tehdy,
nebylo vzdušného prostoru ani nebe nad ním.

Co se hýbalo? Kde? Kdo k ochraně bděl?

Byla to voda, hluboká, nesmírná?

Nebylo smrti, nesmrtelnosti v onen čas,
nebylo stopy po noci a dni.

Samo sebou jen to bez dechu dýchalo.

Mimo to nic nebylo jiného...

Tma byla na počátku, pokrytá tmou,
v ní toto vše jako nerozlišená spousta vod.

Tam zárodek zahalen v prázdnotu hluchou –
to jediné povstalo mocí tvůrčího vznícení.

V něm se nejdříve zrodila touha –
to byl první výron mysli.

V srdci hledající rozvážně moudří
v nejsoucnu našli odůvodnění jsoucna.

Napříč rozpjali k měření šňůru:
bylo vůbec něco dole, bylo něco nahoře?
Oplodňující moc byla a síly:
dole prasíla, nahoře podnět.

Kdo v pravdě ví, kdo může na světě říci,
odkud vše vzniklo, odkud se vše vytvářelo.
Bozi se zrodili později s tímto světem.
Kdo tedy ví, z čeho svět povstal.

Ten, jenž toto stvořil svou mocí,
ať sám vše vykonal nebo ne,
on, bdící nad světem v nejvyšším nebi,
jistě to ví... nebo neví to ani on sám.

श्रीगणेशायनमः॥ ७३३ ॥ अग्निः इति॥ पुरः रहितं यज्ञस्य॥ देवं क्रुत्वित्तं
 ॥ होतारं रत्नधातमं॥ अग्निः पूर्वभिः॥ कृषिभिः॥ इत्यः॥ नृत्तैः॥ उत॥ सः॥ देवा
 न्ना॥ आ॥ इह॥ वसति॥ अग्निना॥ रथिं॥ अश्ववत्॥ पोषं॥ एव॥ द्विवे॥ द्विवे॥ यज्ञसं
 वीरवत्॥ तमं॥ अग्नेयं॥ युक्तं॥ अचरं॥ विश्वतः॥ परिभूः॥ अति॥ सः॥ इत॥ देवेषु॥ ग
 छति॥ अग्निः॥ लेता॥ कविः॥ क्रतुः॥ सत्यः॥ चित्रश्रवः॥ रतमः॥ देवः॥ देवे॥ आ॥ गम्
 त्॥ १॥ यत्॥ अंग॥ शशुषैः॥ तं॥ अग्ने॥ भद्रं॥ कुरिष्यसि॥ तव॥ इत॥ तव॥ ससं॥ अग्नि
 रः॥ उपात्वा॥ अग्ने॥ द्विवे॥ द्विवे॥ दीपा॥ इस्तः॥ धिया॥ वयं॥ नमः॥ भरतः॥ आ॥ इमसि
 राजते॥ अध्वराणां॥ गोपां॥ क्रतस्य॥ दी॥ द्विवे॥ वर्धमानं॥ स्त॥ हमे॥ सः॥ नः॥ पिता॥ इवा
 सनवे॥ अग्ने॥ सु॥ उपायनः॥ भव॥ सर्वस्व॥ नः॥ स्वस्तये॥ २॥ गायोइति॥ आ॥ यहि॥

भिः

हवीति॥ इमे॥ सोमाः॥ अरुं॥ कृता॥ तेषां॥ पाहि॥ श्रुधिः॥ हवः॥ वायोइति॥ उक्तेभिः॥ जरते
 तां॥ अ॥ जरितारः॥ सुतः॥ सोमाः॥ अहः॥ रविदः॥ वायोइति॥ तव॥ प्र॥ छंचती॥ धेना॥
 जिगाति॥ शशुषे॥ उरु॥ ची॥ सोमं॥ पीतये॥ इ॥ इवा॥ यइति॥ इमे॥ सुताः॥ उपा॥ प्रयः॥ २॥ भिः॥
 आ॥ गतं॥ इ॥ इवः॥ वां॥ उ॥ उ॥ ति॥ हि॥ वायोइति॥ इ॥ इः॥ च॥ चेतथः॥ सुतानां॥ वाजिनीव
 स्सइति॥ वाजिनी॥ वस्व॥ तौ॥ आ॥ यातं॥ उपा॥ इवत्॥ ३॥ वायोइति॥ इ॥ इः॥ च॥ सुन्वतः
 ॥ आ॥ यातं॥ उपा॥ निः॥ २॥ क्रतं॥ मसु॥ इत्या॥ धिया॥ नरा॥ मित्रं॥ इवे॥ इत॥ इ॥ इ॥
 वरुणं॥ च॥ रिशा॥ इ॥ स॥ धियं॥ छृ॥ तानीं॥ सार्धता॥ क्रतेन॥ मित्रावरुणौ॥ क्रतुं॥ वृ
 थौ॥ क्रतुं॥ स्पृ॥ रा॥ क्रतुं॥ वृ॥ हंतं॥ आ॥ शा॥ येइति॥ कवीइति॥ नः॥ मित्रावरुणा॥ तु
 वि॥ जा॥ तौ॥ उरु॥ क्षया॥ दक्षं॥ द्या॥ तेइति॥ अपसं॥ ४॥ अश्विना॥ यज्वरीः॥ इ॥

- nejvyšší skupině obyvatel (hlavně bráhmanům znalým sanskrtu) byly určeny ***bráhmany*** a ***upanišady***

Bráhmany

- prozaické komentáře k védám, sepsané různými mudrci (v době 850–500 př.n.l.), poměrně jednotvárná četba
- název odkazuje, komu jsou tyto texty určeny
- brahma (píše se s krátkým „a“) je univerzální božská energie, nejde o konkrétní božstvo (jednotlivá božstva jsou personifikacemi rozmanitých aspektů síly brahma), je obsažena ve všem živém i zdánlivě neživém
- bráhmani jsou v kontaktu s duchovní substancí brahma
- bráhmané obsahují diskuse o obětech, jejich složení, o vzhledu a funkci jednotlivých pomůcek, podstatách obětí – správně vykonané oběti jsou totiž silnější než sami bohové, bráhmani tudíž řídí bohy prostřednictvím obětí

- náboženský život v Indii v 1. tisíciletí př.n.l. procházel významnou proměnou: zatímco bráhmany jsou jen komentáře k védám, další fází vývoje hinduismu jsou posvátné texty upanišady
  - tj. „sezení poblíž gurua“: „upani“ (blízko), „šad“ (usednout), žák přisedá k učiteli, který vyučuje nauku
  - guru je ten, kdo našel oheň ve svém nitru, totožný s energií božstev (s tímtež se později setkáváme i u **Ježíše**: „království nebeské je ve vás“, v Persii to byl **Zaratuštra**, jenž žil v době vzniku upanišad a jehož myšlení přejali v antice Řekové, ovlivnil tím i nás)
  - slovo „upanišad“ fungovalo i ve významu „tajemství“ – tajné učení, které není určeno všem (některé upanišady dokonce určité části textů pojímaly natolik symbolicky, že jejich obsahu čtenář neporozuměl bez výkladu gurua)

- i védy jsou podobně jako *bráhmany* považovány za dodatky k védám, jsou však určeny i nižším vrstvám obyvatel (ne tedy pouze bráhmanům)
- psány v próze, zpravidla formou dialogu
- sepsány kolem 3. a 4. stol. př.n.l. védskými mudrci, jejich ústní tradice však spadá nejméně do doby kolem roku 800 př.n.l.
- ponejvíce se v nich odráží jogínské zkušenosti týkající se nitra člověka (učení o átmanu a posmrtné existenci)
- zatímco *védy* a v komentářích i *bráhmany* vzývaly vnější božstva, upanišady se zaměřily na **hledání vnitřního božství** (přesunut důraz z ritualizovaných obětí na zkoumání podstaty univerzální energie brahma), důraz na to, že božské brahma je obsaženo v átmanu (tedy v každé duši)
- je-li vnější svět jen klamem, není skutečný, a tak se *upanišady* obrátily do nitra člověka – tak vznikl džinismus i buddhismus, které odmítají mýty

- kolik je *upanišad* se přesně neví – každá védská škola si totiž vytvořila vlastní *upanišadu*, která se pro ni stala věroučnou tezí
- védských škol bylo podle starých pramenů 1180, takže i upanišad by mělo být tolik – ale není tomu tak, známe podstatně méně škol
- existuje s jistotou více než 100 upanišad a ty se stále vyvíjejí, neboť i existující školy se vyvíjejí
- tematicky se zabývají především naukou o átmanu – především pak sansárou (cyklem zrození, smrti a znovuzrození)
- nejobsáhlejší upanišady jsou ***Brhadáranjaka*** a ***Čhándógja***
- v češtině k dispozici 2 výbory z *upanišad*:
  - Zbavitel, Dušan (ed. a přel.): ***Upanišady***. Praha, 2004. (446 s.)
  - Janíček, Rudolf (ed. a přel.): ***Světlo upanišad***. Liberec, 1998.

- mezi védské texty patří také purány (tj. stará díla)
  - 18 knih náboženských „dodatků“ k védám
  - psané jsou v dvojverších (podobně jako nevédské eposy *Mahábhárata* a *Rámajána*)
  - vznikaly mezi léty 400–900 n.l.
  - jde o jakési „encyklopedie“ hinduismu
  - většinu jich sepsal Vjása, některé se tématem i koncepcí blíží védám – nejde však o komentáře (dodatky) k védám jako u *bráhmanů*, nýbrž o tematicky nezávislé spisy
  - čerpají z mýtů a legend, takže jsou blízké oběma staroindickým eposům
  - popisují např. množství nebí a pekel, kde duše po karmickém soudu přechodně setrvává, aby v nich odčinila či zakusila zasloužené odměny nebo tresty, než pokračuje v dalších zrozeních

- např. **Bhágavata Purána** se zabývá následujícími 10 tématy: *stvořením vesmíru, částečným stvořením, planetárními systémy, Božskou ochranou, podnětem ke stvoření, výměnou Manuů, vědou o Bohu, návratem k Bohu, osvobozením a nejvyšší dokonalostí*
- podle *purán* byl u stvoření vesmíru přítomen had: v nekonečnu nebytí byl jen prázdný prostor, tisícioký a vševědoucí **Višnu** spočíval na těle obrovského stočeného hada zvaného **Anata** (tj. Nekonečný čas), jenž tkvěl svinut ve vodstvách všeprostoru během dlouhé „noci bytí“ – vesmír tedy existoval ve své latentní podobě rozpuštěn v nebytí a čekal na své zhmotnění – k tomu dal impuls Višnuův prvopočáteční pohyb, načež se ujal své role **Brahma**, který zhmotňuje nebytí do rozrůzněného bytí: ve svou existenci vstoupily 3 síly: **brahmašakti** (tvůrčí proces), **višnušakti** (udržovatel řádu a rovnováhy), **šivašakti** (princip zániku jako předpoklad nového vzniku)

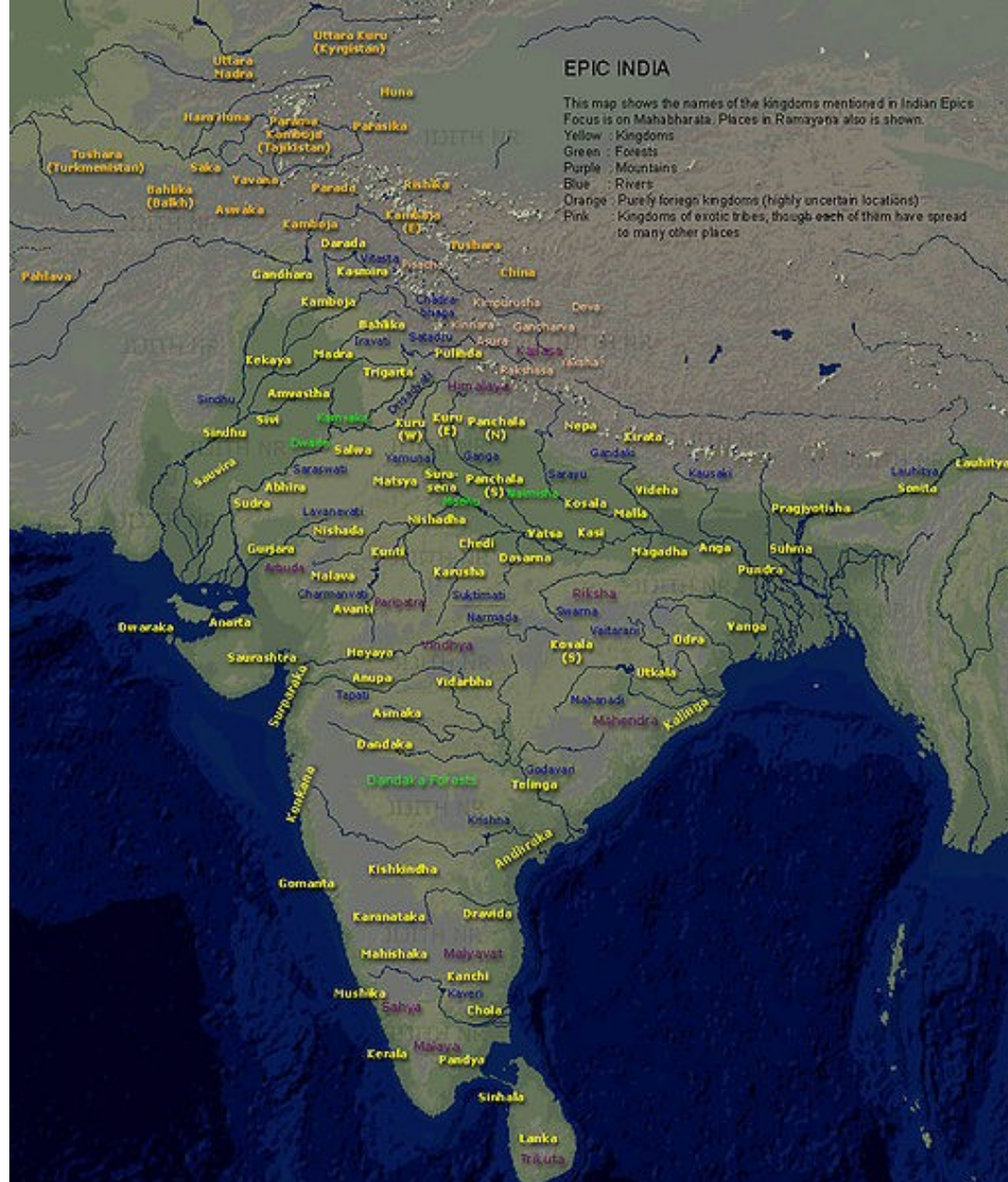
- setkání těchto 3 sil (3 gun) bylo vyjádřeno zvukem **AUM** (A je Brahma, U je Višnu, M je Šiva), AUM se stal výrazem kosmického principu (v souladu se sanskrtskou fonetikou se A a U pojí v Ó, proto se mantra AUM přepisuje jako Óm, ale správně se vyslovuje Aum), ÓM je prvopočáteční zvuk, nejvyšší mantra vibrující plodivou silou, silou ochrany řádu i silou vůle k naplnění smyslu života
- podle jednoho mýtu byl **Brahma** se svou tvorbou nespokojen, protože sice byla zhmotnělá a mnohotvará, ale nehybná a mrtvá – teprve **Višnu** jí dodal život a pohyb, načež se ti 2 přeli o prvenství při aktu stvoření, vtom se objevil zářící sloup a vystoupil z něj **Šiva** a oznámil jim, že všichni 3 jsou pouze funkcemi jediné energie „brahma“ a jejich úkolem je spolupracovat na tvůrčím procesu

Posvátná nevédká literatura

- obsahuje mnoho tradičních spisů – od gramatiky a etymologie až k medicíně, filosofii apod.
- patří sem i 2 velké eposy, každý z nich má svého legendárního autora, oba však byly rozšiřovány dalšími autory o četné drobnější příběhy i mýty
  - bytí je ***Mahábhárata*** rozsáhlejší (nejobsáhlejší epos na světě), řadíme ***Rámajánu*** na 1. místo, podle chronologie příběhů i jednotlivých postav
  - oba eposy velmi napomohly šíření a zlidovění hinduismu a pasáže z nich bývají často dramatizovány a uváděny při hinduistických slavnostech
  - dnešní mladí Indové si oblíbili jejich komixová zpracování

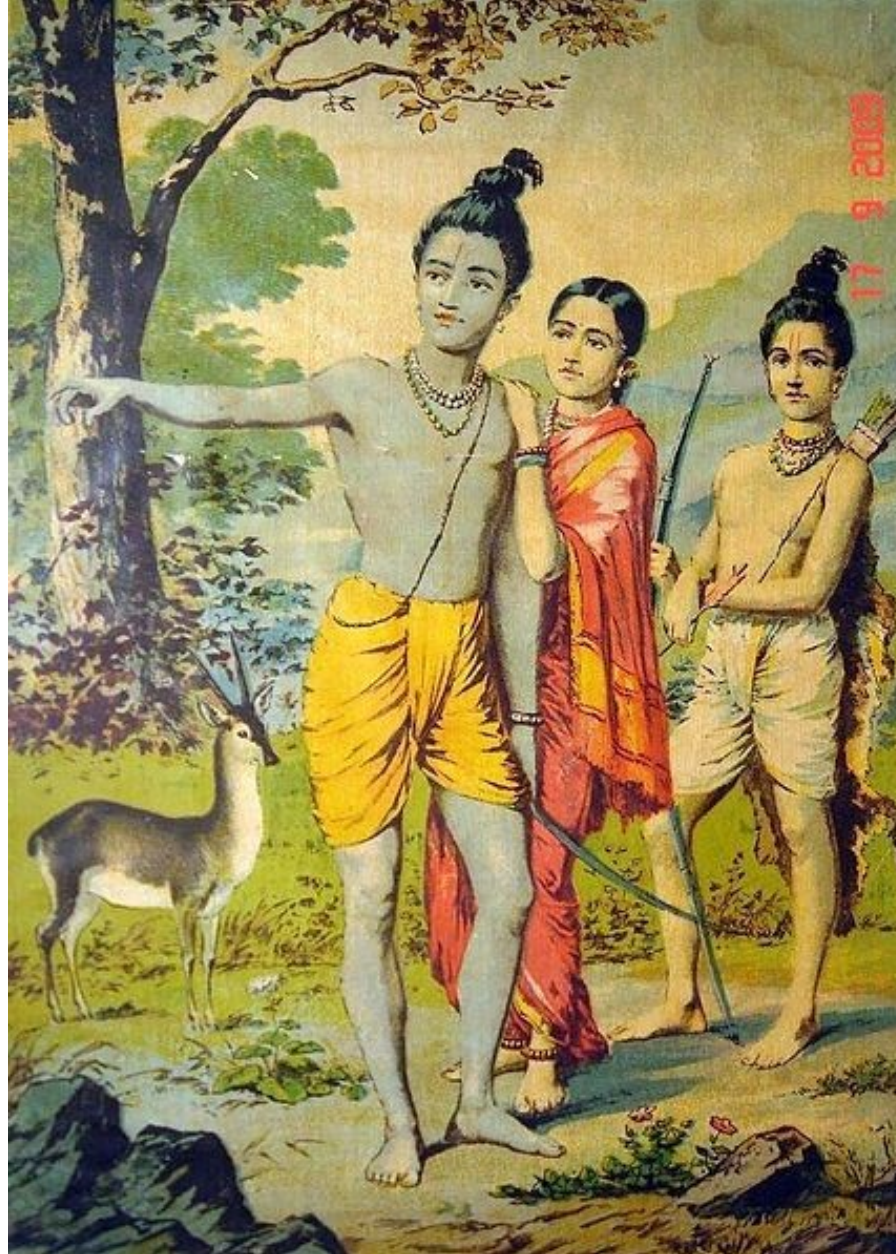
místa hlavních dějišť *Mahábháraty* a *Rámajány*

RÁMAJÁNA

- tj. Příběh Ráмова života („*Ráмова cesta*“)
- legendární autor: světec **Válmíki**
  - poustevník – dle legendy seděl v lese v lotosové pozici a meditoval, až kolem něj vzniklo mraveniště – když pak meditoval o mantře „RAM“, byla mu zjevena *Rámajána*
  - je tedy (stejně jako *Mahábhárata*) božského původu (jsou v nich patrné rysy původního védského náboženství)
  - Válmíki poté začal *Rámájanu* vypravovat (byť byl sám jednou z postav eposu)
  - už ve 4. stol. př.n.l. recitovali pěvci u královských dvorů pasáže z *Rámájany*
  - dnešní podoba má 24 000 dvojverší (asi čtvrtina *Mahábháraty*), skládá se ze 7 částí

Hlavní dějová linie *Rámajány*

- vládce Kóšalského království **Dašaratha** (sever Indie pod Himalájemi) se rozhodl předat trůn svému nejstaršímu synu **Rámovi** (jeden z avátarů boha Višnua), hned jak dospěl
- dověděla se to však od své zlé služebné jedna z králových manželek **Kaikéjí** (matka Bharatova) a na naléhání služebné si vyprosila od chotě splnění jakýchkoli 2 přání, což jí kdysi slíbil
- přání: korunování jejího syna **Bharaty** a vyhnání prince Rámy na 14 let z království
- zdrcený král musel vyhnat **Rámu** na 14 let do lesního vyhnanství, odešla s ním i jeho manželka **Sítu** a bratr **Lakšmana**
- po jejich odchodu král zemřel žalem – vlády se mezitím chopil Rámův a Lakšmanův bratr **Bharata**, byť matčiny úklady zavrhl a vyhlásil, že trůn Rámovi po uplynutí 14 let vrátí
- Ráma, Síta i Lakšmana pak žili v lesích, kde Ráma ochraňoval poustevníky před démony

Ráma, Síta, Lakšmana v lesní pustiniě (malba cca 1920)

- král démonů **Rávana** (obr, 10 hlav a 20 paží, utiskoval bohy) měl sestru **Šúrpanakhu**, které se Ráma zalíbil, nabídla mu sňatek, on však zdvořile odmítl – rozhodla se Sítu sežrat, aby Ráma ovdověl, Lakšmana jí však utál nos a uši, načež utekla lesem do paláce svého bratra **Khary**, a žádala pomstu
- ten vyslal proti Rámovi 14 démonů, Ráma je však pobil, a tak se ho vypravil zabít sám: složil armádu 14.000 rákšasů (démonů) a vytáhl proti Rámovi – Ráma zabil všechny rákšasy i s Kharou, s výjimkou jednoho, který prchl do Rávanova paláce, kde mu vše vypověděl, včetně Rámovy a Sítiny lásky
- Rávana nařídil jednomu rákšasovi, aby se proměnil ve zlatou gazelu – ta odlákala Rámu i Lakšmanu, mezitím přišel Rávana k Sítě v podobě potulného askety, naléhal na sňatek, nakonec ji unesl ve svém nebeském voze na ostrov Lanka
- bratři marně hledali Sítu po celém kraji, až došli do sídla opičího krále **Sugriva**, jehož rádce **Hanumán** je k němu uvedl

výjevy z *Rámajány*: vlevo nahoře Rávana a Síta, vpravo nahoře Ráma honí zlatou gazelu, dole Lakšmana v souboji s rávany (18. stol.)

král démonů Ravana

- Hanuman slíbil, že místo Sítina únosu vypátrá, pokud Ráma porazí jeho bratra, který mu vzal trůn v původním sídle
- když to Ráma učinil, vyslal Sugriva vojsko opic a medvědů v čele s Hanumánem, aby pátrali po Sítě, ale po celé Indii ji nenašli
- až na jižním mysu se dověděli od ptáka, že ji Rávana unesl na Lanku – Hanumán přeskočil oceán a Sítu našel v harému Rávanova paláce (odolávala Rávanově návrhům jen díky tomu, že ji nemohl znásilnit – po znásilnění nebeské víly na něj Brahma uvalil klatbu, že při dalším znásilnění se mu rozletí hlavy na tisíc kousků)
- po návratu se Ráma s Hanumánovým vojskem vydal Sítu osvobodit, přes oceán postavili most a na Lance zaútočili na Rávanův palác
- nastala předlouhá bitva – Ráma nakonec skolil Rávana Brahmovým šípem, zbylí rákšasové se rozprchli

Rávana marně svádí Sítu v harémovém háji svého paláce

Rávanova smrt

- když se však Ráma konečně setkal se Sítou, sdělil jí, že se k němu už nesmí vrátit, když tak dlouho pobývala v domě cizího muže
- zdrcená Síta přikázala Lakšmanovi, aby připravil pohřební hranici, a když byla zapálena, vkročila do ní – z plamenů vystoupili hlavní bohové v čele s Brahmou a ujistili Rámu, že Síta je zcela nevinná, neboť jde o pozemské vtělení bohyně **Lakšmí** (choť boha Višnua)
- bůh ohně **Agni** vynesl Sítu z plamenů a předal ji Rámovi
- bůh **Indra** mu slíbil splnit jakékoli přání – Ráma si přál, aby všichni bojovníci z jeho strany obživil
- po návratu domů se stal Ráma Bharatovým spoluvládce

Sítu na hořící hranici sleduje Ráma, Lakšmuna a Hanumán (1820)

- ač Ráma věděl, že Síta zůstala neposkvrněna, fakt, že strávila tak dlouhý čas s jiným „mužem“, na ni vrhal v jeho očích stín zneuctění, a tak ji nechal odvézt do pustevny ke světcí **Válmíkovi**, kde zpětně porodila jejich 2 syny
- světec Válmíki je naučil zpaměti *Rámajánu*, kterou složil, aby chodili po Indii a zpívali ji
- doslechl se o tom Ráma a nechal si je zavolat, načež poznal, že jsou to jeho synové
- přijal Sítu zpět, ta požádala Matku zemi, aby ji na důkaz její čistoty pohltila – a tak se stalo
- Ráma truchlí nad ztrátou a sám umírá
- v 90. letech byl v celostátní indické TV odvysílán hraný seriál *Ramayanam* o 50 dílech
  - rekordy ve sledovanosti, ihned po skončení opakování – viz YouTube (stačí zadat „*Ramayanam*“)

socha Rávany z jižní Indie, 18. stol. (Britské muzeum)

tradiční herectví: představitel Rávany

tradiční divadlo

indonéská tanečnice v roli Sítý (inscenace *Rámajána*)

MAHÁBHÁRATA

- tj. Velký boj Bharatovců („Velká Bharatiáda“)
- nejobsáhlejší epos světa
  - má **110.000 dvojverší** rozdělených do 18 knih
  - *Ilias* a *Odysea* dohromady mají pouze 27.000 veršů, texty *Starého i Nového zákona* by se do ní vměstnaly 15x
  - jako 19. kniha k ní byla později připojena genealogická skladba ***Harihanša*** (tj. „*Rodokmen Hariho*“, tedy Višnua), popisuje vznik vesmíru, legendární osudy Kršny a dalších Višnuových inkarnací
  - celý epos je v evropských jazycích k dispozici jen v překladu do angličtiny, větší části do ruštiny a francouzštiny
  - dochoval se ve 2 verzích (severní a delší jižní), které se od sebe liší řadou detailů

- seskupení textů různého stáří, myšlenkového zaměření i původu
- epické jádro pochází nejméně ze 4. stol. př.n.l. – jde o rámcový příběh, doplňovaný dalšími příběhy, mýty, bajkami, podobenstvími (včetně stručného převyprávění *Rámajány*)
- ústřední válečný příběh však byl ústně tradován již mnohem dříve, základní pasáže odpovídají ještě védské tradici (např. tehdy ještě významný bůh Indra) a pocházejí patrně z doby kolem 1.000 př.n.l. – tvoří čtvrtinu eposu
- poté epos prošel mnoha dalšími úpravami, vsuvkami a dodatky – svou nynější podobu získal ve 4. stol. n. l.
- nejstarší (stejnojmenné) filmové zpracování pochází z roku 1920 ještě coby němý film, následně vznikla filmová zpracování v hindštině (1933, 1965), tamilštině (1936) a jiných jazycích, popularitu získal indický TV seriál z let 1988–1990, se sledovaností 75% dospělých diváků v Indii

- **1985** měl v Avignonu premiéru film *Mahábhárata* podle dramaturgie **Jean-Claude Carrièra** v režii **Petera Brooka** (5,5 hod.), následná divadelní podoba objela mnoho evropských i amerických divadel
  - v Praze byla podle této dramaturgie uvedena inscenace v Divadle ABC (do češtiny přel. **Nina Vangeli** na sklonku 80. let)

- boj mezi 2 větvemi královského rodu **Bharatovců** (rodiči Bharaty byl král **Dušjanta** a jeho žena nymfa **Šakuntala**, viz *Šakuntala / Hrubínovo přebásnění Ztracený prsten*):
- **Pánduovci** hájící dobro, spravedlnost a božský řád vs. **Kuruovci** coby původci nesváru, stojící na straně nepráva:
- slepý **Dhrtaráštra** měl **100 synů Kuruovců** (jeho manželka si nechala po 2 letech těhotenství vytlouci plod z těla železnou tyčí, byla to koule masa tvrdá jako železo, dostala radu rozřezat ji na 100 kusů a zasadit je do květináčů, z nich vyrostlo 100 synů)
- jeho mladší bratr **Pándu**, jenž původně vládl za prvorozeného slepého bratra (slepec nesměl být králem), byl nevlastním otcem **5 synů Pánduovců** (nemohl mít kvůli kletbě gazely děti), jedna z jeho 2 žen získala od svatého poutníka mantru, pomocí které může vyvolat jakéhokoli boha a počít s ním, tak se jí narodili 3 synové se 3 bohy (Dharmou, Vájou, Indrou) a jeho 2. ženě 2 synové dvojčata (ta 1. jí mantru prozradila): **Judhišthira, Bhíma, Ardžuna** a dvojčata **Nakula** a **Sahadéva**

- po Pánduově předčasné smrti se králem přece jen stal „k vládnutí nezpůsobilý“ nevidomý **Dhrtaráštra**, jenž místo svého prvorozeného **Durjódhany** zvolil za svého nástupce nejstaršího Pánduovce **Judhišthiru** – to vzbudilo žárlivost 100 kuruovských bratranců
- nakonec bylo království rozděleno králem Dhrtaráštrou mezi jeho 100 synů a pětici synovců
- **Durjódhana** se s tím odmítal smířit – vlákal **Judhišthiru** do falešné hry v kostky, v níž nad ním vyhrál nejen celé pánduovské království, ale i Judhišthiru s jeho 4 bratry a jejich společnou manželku **Draupadí**
- nakonec museli Pánduovci odejít na 13 let do vyhnanství...
- po návratu se domáhali vrácení svého království, ale Durjódhana byl neoblomný – a byť tomu slepý král Dhrtaráštra měl tendence zamezit, nakonec jednal ve prospěch svých synů, což vedlo k bratrovražednému boji

Velký boj (jedna z nejstarších ilustrací)

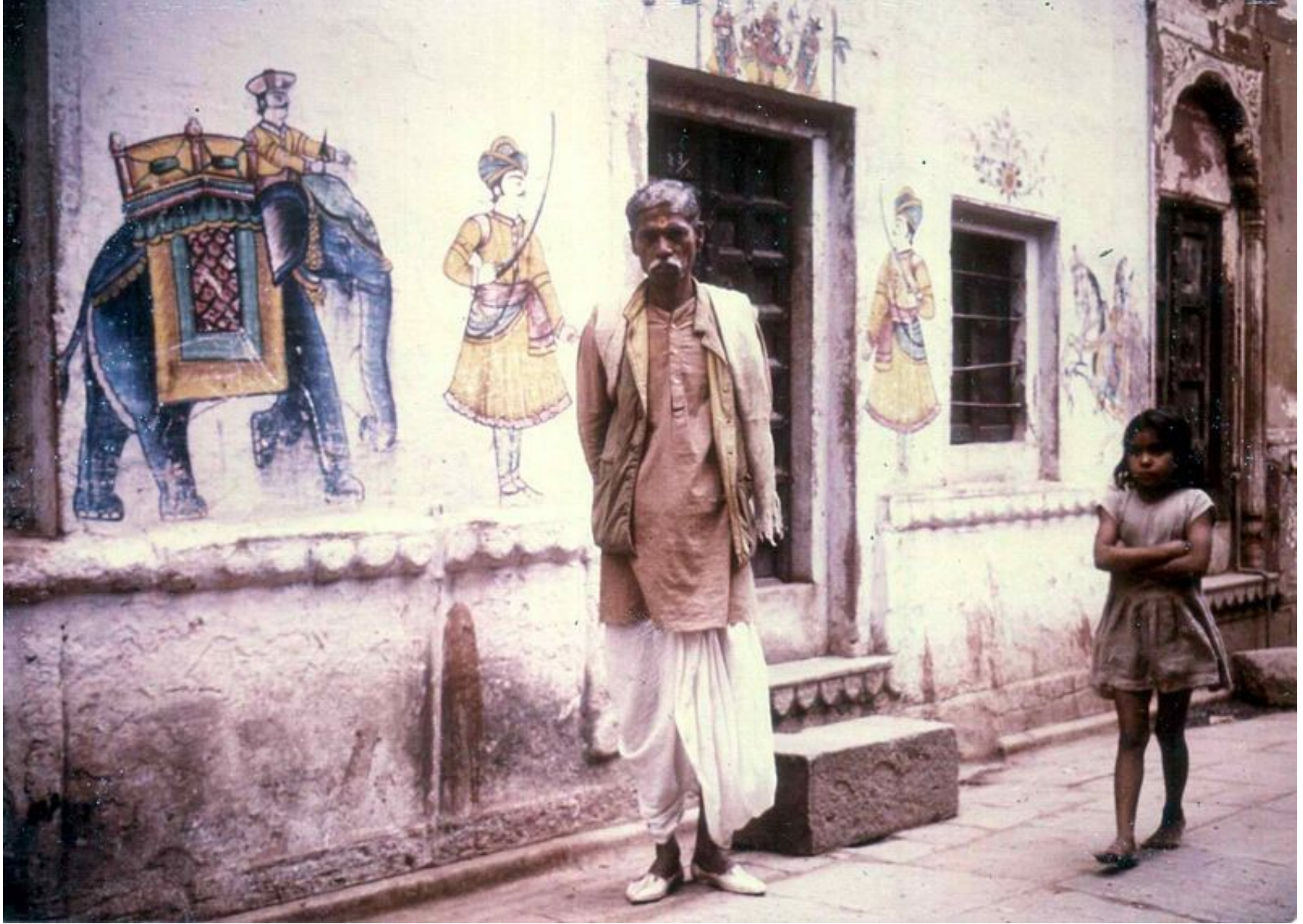
- na posvátném Kuruově poli proti sobě stanuly mohutné armády, v nichž se na obou stranách shromáždil výkvět válečníků z celé Indie: každá ze stran měla k dispozici desetitisíce skvělých válečníků, kromě nich též bohy, démony a obry a zázračné zbraně bohů
- bitva trvala 18 dní, skončila **vítězstvím Pánduovců** a jejich spojence Kršny
- padlo všech 100 Dhrtaráštrových synů, pobiti byli i všichni synové 5 Pánduovců, jež jim porodila Draupadí
- po válce byl Judhišthira vysvěcen králem země Kuruů
- jakmile se nachýlil jejich čas, odebrali se Pánduovci i s Draupadí do bezdomoví a coby kajícíci putovali Indií, až se dostali do Himaláje k posvátné hoře Méru, aby opustili pozemský svět – každý z nich spadl z hory do propasti za nějaký svůj přečin (karma), jediného Judhišthiru uvedl Indra do ráje zaživa v jeho tělesné podobě

Herec v roli Kršny

Draupadí se svými 5 manželi Pandúovci (malba kolem r. 1900)

výjevy z eposů najdeme i na některých domech (Váránasí r. 1972)

- může jít o reálný podklad?
- jako námět mohla sloužit skutečná historická událost, ničivá občanská válka mezi 2 větvemi kmenového svazu Kuruovců, který cca mezi 8.–6. stol. př.n.l. vytvořil na horní Ganze a Jamuně státní celek
- ač o této válce nemáme zprávy z nezávislých pramenů, hrdinské zkazky o osudovém střetu vrcholícím zkázou rodu Bharatovců byly šířeny potulnými bardy a letopisci dlouho před jejich zpracováním do ucelené literární podoby
- legendární autor: mudrc **Vjása** (tj. „Sestavitel“, někdy řečený též Vjása Véda, tedy „Sestavitel Véd“) v ději eposu sám vystupuje (aby poskytl radu nebo útěchu): nadiktoval ho **Ganéšovi** (bohu se sloní hlavou), jenž ji bez přerušení sepsal
- Vjása byl dědem synů světla (Pánduovců) i synů temna (Kuruovců)

Vjása diktuje Ganéšovi epos (sousoší před moderním chrámem)

- součástí eposu je i „indická bible“ *Bhagavadgíta*, jedna z nejvýznamnějších knih hinduismu
  - česky: *Zpěv Vznešeného* (Vznešený = **Kršna**, 10. vtělení boha **Višnua**)
  - nachází se v úvodu **6. kapitoly** *Mahábháraty*
  - její učení přijímají všechny hlavní daršany (hinduistické filosofické školy)
  - obsahem je dialog **Ardžuny** a **Kršny** před začátkem velkého boje – o smyslu a podstatě života i smrti, o koloběhu žití
  - je symbolickým obrazem boje, který je veden v každém člověku mezi jeho omyly a hříchy (100 Kuruovců, tělesno člověka) a jeho smysly (5 Pánduovců, duchovno člověka)
  - skvělý český překlad z roku 1945: **Rudolf Janíček** (vydání z roku 2007 je k dispozici absenčně i na Astorce), existují i komentovaná vydání

Kršna coby Ardžunův vozataj před začátkem bitvy (18/19. stol.)

- existují i mnohé tajné duchovní texty, o kterých nemá ponětí ani většina Indů – např. ***Brahma Chinta*** [brachma činta] (tj. Hledání Brahmy / *Nalezení Boha*) pocházející z Tibetu, stáří více než tisíc let
  - jde o spisy určené těm, kteří na duchovní úrovni dospěli už značně vysoko
  - praktikování cviků a postupů popsaných v rámci tajných nauk hrozí běžným smrtelníkům šílenství (v duchovním úsilí je třeba postupovat postupně, jak zdůrazňují četné nauky – včetně některých jógických: např. praktikování dechové jógy zvané *pránajána*)